

Nuorttanaste – vuoinjalaš bláđđi vai sámi servvodatguoddi?

KATRI SOMBY

Sámi allaskuvla

Ulbmil dáinna artihkkaliin lea čalmmustahttit Nuorttanaste áigečállaga doaimma sámi servvodatguoddin ja digaštallat makkár servvodatdoaimma das leamaš iežas áigodagas. Nuorttanaste lea 112 jagi dán jagi (2010), ja lea boarráseamos sámeviel áigečála mii ain ilbmá ja nu lea áigá láddan áigi dan historjjá čuvget. Nuorttanaste lea eanemus dovddus kristtalaš ja vuoinjalaš sisdoalu dihtii, muhto dán artihkkalis čállojuvvo dan máilmmálaš bealis maid.

Nuorttanaste lea oahpis ollusiidda go dávjá namuhuvvo leksikálalaš čilgejumiin sámi kultuvrra birra. Liikká lea iešalddis dieđalaš dutkan bláđi birra leamaš oalle unnán. Váikko viiddis ja miellagiddevaš sisdoallu dagašii dán lunddolaš dutkangaskaopamin, de lea várra váldosivva das ahte ii leat čállon eambo dan birra go eatnašat geat leat dutkan sámi historjjá eai leat máhttán sámeviela. Ii leat dušše logastit dahje jorgalahttit, go lea ollu materiála mas dás lea sáhka jus áigu ollásit dutkat dan. Sámevielmáhttu lea masá eaktun birget lohkat visot. Gaskamearálaš jahkegeardi lei 96 siiddu gitta 1990-loguid rádjai, ja nu leat dán rádjái almmuhuvvon 8500–9000 siiddu sámeviellii (earret 1934–36 go bođii maddái dárogillii).

Muhtin dutkit leat geavahan Nuorttanaste gáldun gávdnat dieđuid sámi 1900-logu historjjá birra, erenoamážit sii geat leat dutkan sámi etnopolitiikka (omd. Eriksen 1975; Jernsletten 1986; Borgen 1997). Muđui lea Nuorttanaste namuhuvvon artihkkaliin ja dutkanbargguin sámi mediahistorjjá birra (Varsi 1982; Solbakk 2000; Somby 2009). Dutkit leat maddái deattuhan Nuorttanaste gielalaš mearkkašumi ja dehálašvuoda das ahte gávdnui gulahallangaskaopmi sápmelaččaide (Varsi 1982; Solbakk 2000).

Arne Johansen Ijäs (2005) almmuhii ovtta artihkkala Nuorttanaste birra, mas son geavahii preassahistorjjálaš metoda analyseret osiid Nuorttanaste máilmmálaš sisdoalus. Dát artihkal lea earret mu masterbarggu (Somby 2008) áidna dutkanbargu mii lea dáhkkon Nuorttanaste birra.

Kristtalaš vai máilmmálaš?

Nuorttanaste vuodđuduvvui 1898:s, ja vuodđudeaddji lei Evangelalaš Lutheralaš Friddjagirku (*Den Evangelisk Lutherske Frikirke*). Vuosttaš váldodoaimmaheaddji lei Gustav F. Lund, ja ná čilgii son bláđi ulbmila bajilčállaga «Rakis lökkik» vuolde vuosttaš nummaris, borgemánus 1898:s:

Davja læm mon jurdašam atte livče buorre ja avkalaš, jos okta ucca kristalaš blađaš olgosaddjuvušii samegillii, ja mon læm maidai soames have darolažai gasgast dam jurddak ouddandoalan, go læm jottam ja sardnedam Kristus evangelium. Dal læ Ibmeli gito dan boddo boattam, atte dam barggo satam alggit.(...) Nuftgo oaidnebetet læ dam blade namma Nuorttanaste; go danen læm navdam, de læ mu jurdda læmaš atte dat ucca blađaš Ibmel arbmo ja væke bokte galgaši šaddat okta naste audugusvuoda gæidno muttom væhaš čuvget sameædnam manga sevdnjis vuonain ja loavkkoin.

Dás lei čielggas ahte Nuorttanaste galggai leat kristtalaš ja vuoinjalaš čálus. Muhto ii lean mannan go jahki ovdalگو váldodoaimmaheaddji Lund lei ožžon reivviid lohkkiin gos sii bukte iežaset oaiviliid sisdollui. Sii eai lean áibbas duđavaččat sisdoaluin, ja ná čilge Lund miessemánus 1899:s lohkkiid reakšuvnnaid:

Damrajat go «Nuorttanaste» olgusboattegođi, læk ollo brævak boattam mudnji blade birra. Muttomak likojik bladai hui burist, ærak fast æi ollinge liko dasa. Manditi si æi liko? Damditi go dast sin mielast ilo ollo læ religjona. Okta daina čalla: «Don galgak poletika bigjat bladdasak, nu don oazok ollo doalliid» Nubbe čalla: «manne don nuft sægotak maielmalaš dappatusaid ja kristalašvuoda ovta ja sæmma bladdai. Muttom goalmad fast čalla: «mist læ juo nuft ollo Ibmel? sane ostujum, atte mi æp darpaš šat «Nuorttanastes» dam oastet. Don galgak buktet æmbo mainasid.»

Dát guokte sitáhta Nuorttanaste vuosttaš váldodoaimmaheaddji čállosiin čájehit makkár čuolbma sus lei sisdoalu hábmema ektui. Dát čuolbma lei buot manjit váldodoaimmahedddjiin maid. Goasttádus lei miššuvdnaorganisašuvdna, ja lohkit ges ledje sápmelaččat geain (stuora oasis 1900-logus) ii lean eará čálalaš media go aiddo Nuorttanaste. Dát sitáhtat maid leat vuolggasadjin mu masterbarggu

váldodutkangažaldahkii Nuorttanaste historjjá birra, namalassii ahte leago Nuorttanaste leamaš vuoinjalaš bláđđi vai sámi servvodatguoddi (Somby 2008).

Ferten deattuhit ahte áigečállagis lea vejolaš leat sámi servvodatguoddi ja dušše čállit vuoinjalaš áššiid birra. Kristtalaš kulturárbi lea stuora oassi sámi servvodagas maid, ja ollusiidda dehálaš oassin sin sámi duogážis. Muhto dan maid mun oaivvildan servvodatguoddi doaimmas lea čadnon dasa mii mediadutkamis gohčoduvvo media servvodatdoaimman. Media doibmii gullá buktit sorjakeahtes ođđasiid nu ahte olbmot sáhttet čuovvut dáhpáhusaid, leat friddja digaštanforum, buktit dehálaš dieđuid álbmogii ja váruhit ahte buot bealit ožžot sáni saji ja buktit oaiviliid dehálaš servvodatáššiid ektui (NOU 1996: 12). Dás ferte dieđusge váldit vuhtii ahte Nuorttanaste almmuhuvogodii áibbas eará mediaáigodagas go otná, muhto álgu mediaid servvodatdoaimmas lei Norggas vuolggahuvvon juo 1814:s go Danmárku–Norgga uniovdna loahpahuvvui ja Norgga uniovdna Ruotain vuodđuduvvui (Bastiansen – Dahl 2003: 139).

Nuorttanaste vuosttaš váldodoaimmaheaddji Gustav F. Lund álggahii goittot vieru čállit sihke servvodatáššiid ja kristtalašvuoda birra iežas bláđis. Muhto vuoinjalaš oassi lei álo sisdoalu vuosttamužžan, ja de bohte eará ságot mañnelis, dakkár bajilčállaggiid vuolde go «veahá mastge», ja «Gukken ja lakka» man vuollái gulle olgoriikkaodđasat omd. Ruošša ja Japána soahti 1904–1905, Boarsoahti Máttá-Afrihkás ja maiddá gonagaslaš ságot. Lohkkiidreivvet ledje «sisasáddejuvvon brævak» dahje «Girji».

Ruđalaččat lei Nuorttanaste suddjejuvvon go lei miššuvdnaorganisašuvdna mii oamastii dan. Dat dagahii ahte lei sakka eanet oadjebas ekonomalaš dilis go eará sámi almmuhusat ja áviissat gitta otná preassadoarjjaáiggiid rádjái, ja lei maiddá oadjebat dilli go sámi áviissas *Sagai Muittalægje* (1904–1911) go dat almmuhuvogodii. (Eriksen 1975.) Dehálaš eaktun dasa ahte lei vejolaš olggosaddit Sagai Muittalægje lei go Nuorttanaste váldodoaimmaheaddji Lund prentii áviissa Nuorttanaste prentehusas sakka hálbbit haddái go eará prentehusat livčče gáibidan (Solbakk 1986). Sagai Muittalægje áviissa vuosttaš nummar lei mielddusin buot Nuorttanaste lohkkiide, nu ahte Sagai Muittalægje ii dárbašan rahčat gávdnat sámi dolliid. Ovttasbargu gaskal Nuorttanaste ja Sagai Muittalægje bisttii gitta dassái go Sagai Muittalægje heaittihuvvui 1911:s (Jernsletten 1986). Go Sagai Muittalægje heaittihuvvui 1911:s, de ožžo sii geat ledje máksán áviissa ovddas 1912:s baicce Nuorttanaste dan sadjái. Dás oaidná ahte Nuorttanaste ruhtafápmu ja vuolggasadji geavahuvvui ovddidit juoga mii lei

ávkin olles sámi servvodahkii. Eará doaibma mii Nuorttanastes lei ahte dat lei prentehus. Dat prentii maiddá vuoinjalaš lávllagirjjiid, earret eará *Turtelduvva* masa H. O. Heika (Henrik Olsen Heika) lei maid čállán sálmmaid.

Buoremus ovdamearka das ahte ii lean álo álki guoddit sihke servvodatguoddi doaimma ja vuoinjalaš beali lei ge Nuorttanaste váldodoaimmaheaddji H. O. Heika áigodagas. Son lea gohčoduvvon sápmelaččaid gaskkas «Min redaktevra» ja lei váldodoaimmaheaddjin 1916 rájes gitta dassáži go jámii 1948:s (Guttormsen 1948). Su cealkagat dáruiduhttima garraseamos áiggiid go Nuorttanaste lei áidna almmuhus mii ilmmi sámegillii, govvejit bures dan váttis doaimma go galgá duhtadit sihke lohkkiiid ja goasttádusa. Go Nuorttanaste lei olahán 725 lohkki 1921:s muitalii son reivves lohkkiiide man bajilčála lei «Min blædde ja ædnegiella», mo son oinnii iežas ovddasvástádusa:

Dat illodatta min sagga ja maidai min rakis samid, go si guovddo dam vuolladævččodatte daroiduttembargo læk čájetam ja bijam dævvaset bæive ouddi atte ædnegiella i galganuft halbet luittjuvvot ige guđđjuvvut dam vašalažai halldoi. Ja ige loikas mielain diktet dam jamasgivseduvvut bahamænolažat dego daggar rakkanus mast i læk olos værta. Dam ovta bælest læ dat čielgos ašše buokaidi atte Nuorttanaste i læk sattemen fabmoi-bigjat dam garrasemus vuostalastenbargo daroiduttem vuostai. I fal. (...)
Harvet mi sattep njivkadet min blađest ædnegiela bæloštusa harrai. Spaltta-sagje mendoi uccan ja blađde vuostamusa bajasrakadussan vuoinjalažat. Goit aibas javotaga mi æp sate gal læt, dat i læk soabalaš min vaimo ja vara dovdoiguim ige min soga æcalašvuodain dam ædnegili, mi læ okta daina čabbasemus ja čuogjalemus gielain ædnam alde, maid Ibmel læ sivdnedam. (Nuorttanaste cuoŋománu 15. b. 1921.)

Nuorttanaste váldodoaimmaheaddji H. O. Heika ii atnán Nuorttanaste heivvolaš gaskaoapmin dáruiduhttima vuostálastit, váikko livččii ge háliidan dan. Dáruiduhttináigodagas sáhtta čielgasit vuohttit ahte váldodoaimmaheaddjit ledje servvodatberošteaddjit geat eai lean dušše vuoinjalaš beali váldimin vuhtii. Seamás lea maid dehálaš muitit ahte kristtalašvuoda árvvut ledje dehálaččat maiddá dáruiduhttináigodagas vuostálastit vealaheaddji olmmošoainnu. Dan čájeha sihke váldodoaimmaheaddji H. O. Heika čáluš dás ovdalis, muhto maiddá eará čállosat

gos čállo ahte Ipmila čalmmiin de lea buot olbmui ja nu maid buot kultuvrrain ja gielain seamma ollu árvu.

Atte sabmelaš læ sæmma arvost Ibmelčalmest go dača ja ære olmusčærdak, dam ala im læk mon goassege æpedam imge aigo æpedet, jos vela mángga higjadussanek ain gurgguhuvvošedje sami ala. Mi jakket baica, atte mađe æmbo samek vuollaidævčotuvvojek, dađe æmbo aiggo dat buokvægalaš Ibmel ješ bæloštet ja varjalet sin. (Nuorttanaste njukčamánu 15. b. 1921.)

Kristtalašvuohta doaimmai goit dán áigodagas oalle muddui kultuvrra iešdovddu bisuheami buorin jus Nuorttanaste servvodatdoaimma vel bidjá lassin vuoiñnalaš beallái. Ja vuoiñnalaš bealli deattuhuvvui dan muddui ahte bohte maddái váidagat dan ektui, numo dát lohkkiičálus 1918:s:

Mi læp dabe doallam min ucca same našona blađaš ædnag jagid ja doallap ain. Min blađde læ masa mendo vuoiñnalaš ja bassai, vaiko vel læge miššonblađde. Dat sajettutta dam ucca blađaš daggar bittaiguim, maid juokke okta blađe lokkin oaidna basse bibalest ja ain æra basse olbmai čallagin (...) In mon damditi čale atte mon laitam min blađe mutto damditi vai mi gulašeimek sagaid dam vides mailmest. (Lohkkiičálus njukčamánu 30 b. 1918, vuolláičállon E. E. Dænodagast.)

Vástáduš maid H. O. Heika dalle čálii, lei juoga mii ain geardduhuvvui go lei sáhka Nuorttanaste sisdoalus ja doaimmahuslaš áigumušas:

Nuftgo dovdos, de læ «Nuorttanaste» dat okta aidno samegiela blađde mi dal olgusboatta, asatuvvum sami diti. Ja miššona, mi goasteda daihe bosta dam, læ mærradam alggorajest atte blađde galgga vuosta ja oudemusta sisdoallat kristalaš bittaid, dat galgga læt sadnedoalvo sami gaskast sin rakis ædnegilli. Ja dasto dađemielde go sagje læ buktet vebaš politikalaš sagaid, nuftgo dokkitatte bræva-saddagiid. Dat miššuna mærredus dasagullai čuoččo ain fámos, ja blađe redigerejægje berre ješčelkkut divvot ječas dam lagedusa mielde.

Oskkáldasvuohta sihke lohkkiiide ja oamasteddjiide lei juoga man gaskka buot váldo-

doaimmaheaddjit fertejedje rahčat. Ii lean liikká nu ahte Nuorttanaste oamasteaddji, Evangelalaš Lutheralaš Friddjagirku, ii oaidnán ávkki das ahte norgga sápmelaččain lei áigeovuodilis čálus maid, ja ovdamearkka dihte geahččaledje moddii 1920-loguin viiddidit bláđi, muhto juohke háve lei ruhtadilli mii bissehii viiddideami. (Somy 2008.)

Servvodatdoaimma ektui háliidan buktit ovdán ovttá digaštallama mii govve sámi servvodaga hástalusaid dáruiduhttináigodagas. Lea miellagiddevaš lohkat makkár digaštallamat ledje dalle omd. go gáktegeavaheapmi nohkagođii. Lohkkiidreivves 1920:s čállá muhtin namutkeahtes olmmoš ođđa áiggi birra:

Darodutembarggo læ maidai bukta nubbastusa biktasi harrai. Oudeš samek gorru ječa biktasidesek (...)Mutto stuora oasse samek Sameædnamest læk hæittam ječasek guođđujuvvom ja gorrujuvvum biktasid adnemest. (...) Moft læ dal obbanassi samin garovdamvuokke? Sameniedak coggek skuovaid julgidi ja vižžet krambuvrast vilggis krava, maid si lebbijek birra čævat. Si rakadek ječaidæsek bogsutakkan. Dačak mojtallek suollemasat ja bilkkedek. (Nuorttanaste skábmamánu 15. b. 1921.)

Viidasit čilge dát čállu mo son deaivá sámenuoraid geat eai fuola gávtti go leat dážaid gaskkas. Muhtin eará čállois maid dalá váldodoaimmaheaddji H. O. Heika čállá, de morašta son dan ođđa áiggi mii dahká ahte nuorat eai šat beroš dološ vieruin.

Æra lakai læ nuorab bæle gerdin maidai sami gaskast. Nuft farga go nuorak bessek ječasek julgi ala ja ožžuk buoreb birggimidle ællemst go sin vahnemak ja vahnemi vahnemak đigadušše, de biste gukka ouddalgo gorggisvuoda vuoiŋa ja laitemvuotta algga sin baidnet. Si orruk massemen hægasek jos si galgašegje lavkjet dam oudis same «ruoidna aimo» sisa; si ballek dast dego godde rottodavdast.

Mi læ sivvan dasa? Ja manditi læ nuft stuora luoddanæbme šaddam gaskal boares vahnemid ja sin manaid atte dat læ jure faste? (Nuorttanaste suoidnemánu 15. b. 1923.)

Viidasit dán čállosis ávžžuha H. O. Heika sámi álbmoga suddjet iežas kulturárbi juohke láhkai, iige diktit dan duššat nu álkit. Dás oaidná ahte Nuorttanaste lei digaštallanforum sámi servvodaga ektui. 1923 rájes ja muhtin áigge ovddosguvlui lei nu gohčoduvvon «Sami nurkke» bajilčála bládis gos sámi guoskevaš áššit sáhtte digaštallojuvvot ja oaidná ahte dat geavahuvvui maid.

Nuorttanaste čálligoahtá dárogillii

Okta rievdadus mii ii lean nu buresboahthin sámi lohkkiiide lei go Nuorttanaste almmuhišgođii maiddá dárogillii 1934 rájes. Nuorttanaste doliidlohku lei njiedjan, ja váldodoaimmaheaddji H. O. Heika sivahalai dáruiduhttima leat váikkuhan sáme-gielmáhttui (H. O. Heika reive Friddjagirku Finnmárkkumiššuvvna komiteai suoidnemánu 14. b. 1933). Friddjagirku lei hui mielas almmuhit bládi maiddá dárogillii. Miššuvdnamátkkiin Sámis ledje vásihan ahte bláđđi rabai ollu uvssaid evangelisere-ma ektui, ja bládis lei de guokte jagi dakkár juogus ahte vuos ledje kristtalaš sáгат dáro- dahje sámegillii, ja ođđasat nuppi gillii.

Rievdadus dagai ahte Nuorttanaste almmuhuvvui vurrolagaid vuoiŋŋalaš ja máilmmálaš sisdoalun, ja vurrolagaid dárogillii ja sámegillii goabbat sisdoalun. Muhto H. O. Heika váruhii ahte álo ledje ođđasat ja áigeguovdilis sáгат sámegillii. Son ii bealuštan ollásit dárogillii čállima, ja ánuhii Nuorttanaste sáme-gielat lohkkiiid leat gierdavaččat, go dát ortnet ii duhtadan, ii dážaid iige sápmelaččaid (Nuorttanaste guovvamánu 15. b. 1934). Dárogielat almmuheapmi ii buktán olu ođđa lohkkiiid, ja loahpahuvvui dan sivas. Dološ lohkkit heite doallamis bládi, ja muhtimat sis ledje doallan dan álggu rájes, váidalii váldodoaimmaheaddji H. O. Heika.

Go lei heajos ruhtadilli mii lei dagahan ahte bláđđi bođii dárogillii, de álge 1936 rájes ruhtačoađđamat Nuorttanastai, gos almmuhuvvui namma sus gii lei skenken ruđa.

Sápmelaččat álge eambo ruđalaččat doarjut Nuorttanaste. Maiddá ása-huvvui nieiddaidsearvi mii čohkkii ruđaid Nuorttanastai, «Idit illo», Lávvonjár-ggas Deanus 1942:s. Manjit váldodoaimmaheaddji, Anders Guttormsen geahččalii maid almmuhit dušše dárogillii 1950:s, muhto vuollánii hui jođánit, dainna ákkain ahte ii lean riehta rivvet áidna sámegielfálaldaga mii lei daidda geat dušše máhtte dan giela.

Ođđa áiggit

Nuppi máilmmisoadi manjá álge smávit rievdadusat norggabeale Sámis. Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR) vuodđuduvvui 1947:s, ja šattai nu vuosttaš sámi organisašuvdna mii vuodđuduvvui mánggalot jahkái. Norsk Rikskringkasting (NRK) álggahii sámegiel radiosáddagiid 1946:s, ja Norga ja Ruotta almmuheigga oktasaš davvisámi čállinvuogi (Bergsland–Ruong-čállinvuohki) man Nuorttanaste geavahišgodii 1948 rájes, ja ođđa áppes almmuhuvvui davvisámegillii 1951:s.¹ Nuorttanaste čuovui visot dáid dáhpáhusaid ja muitalii daid birra ángirit. Anders Guttormsen guhte lei váldodoaimmaheaddji áigodagas 1948–1960, lei okta njunnošiin Sámi Sær’vi, Samisk Selskap searvvis (mii dál lea Oslo Sámi Searvi), seammás go lei Nuorttanaste váldodoaimmaheaddji.

Sámegiel radiosáddagat ledje hui bivnnuhat sápmelaččaid gaskkas, ja 1950:s álggahii Nuorttanaste vuolláičállinákšuvnna vai NRK dávjjit sáddešii sámegiel sáddagiid. Dalle ledje guktii vahkkui sámegiel sáddagat, ja Nuorttanaste evttohii ahte livčče galgan baicce njealje geardde vahkkui. Buot kommišunearat geat čohkkejedje doliid Nuorttanastai biddjojodje čohkket vuolláičállagiid, ja sii nagodedje čohkket 600–700 vuolláičállaga. Dalá NRK-hoavda Fostervoll ii lean nu mielas viiddidit sáddagiid go sápmelaččat galge su mielas oahppat dárogieala. (Hætta 2003.) Nuorttanaste áigumuš ii olahan gosage, muhto čájeha goit ahte Nuorttanaste geahččalii doaibmat sámi servodatguoddin ja geahččalii buoreddit sámegiela ja sámi dili dán áigodagas.

Nuorttanaste ii boahtán šat seamma jámma olggos dáid jagiid go lei dahkan ovdalis áiggiid. 1951:s bohte dušše 7 nummara, ja nie jotkkii moadde jagi gitta 1954 rádjai. Dalle bođii diehtu ahte gaskaboddosaččat heaitá Nuorttanaste almmuhuvvomis. Gaskalduhttin galggai bistit dušše ovttá jagi, muhto Guttormsen ii sáhttán lohpidit ollásit ahte Nuorttanaste fas ilbmagohtá.

Nuorttanaste bisáneapmi dagai ahte Samisk råd i Finnmark (Finnmárkku fylkkamáne sámeráđđi) man jodiheaddji lei Per Fokstad, áshahii 1955:s lávdegotti mii galggai geahččat sámi mediadili, ja sii deattuhedje dehálašvuoda ahte Norgga sápmelaččain galggai leat iežas áviisa.

Ruota sámiin lea iežaset áviisa, «Samefolkets egen tidning» ja Suomas gis boahdá «Sápmelaš» olggos. Norgga áidna áviisa sápmelaččaid várás Nuor’tanas’ti heit-

1 Eanet čállinvuogi rievdadusaid birra geahča Somby (2008), erenoamážit kap 4.2, 4.5, 5.1 ja 5.3.

tii diibmá. Norggas, gosa gullet 2/3 oassi sápmelaččain, ii leat makkárga áviisa sápmelaččaide.²

Dat áviisa mii vuodđuduvvui go Nuorttanaste ii šat ilbman, lei *Ságat* áviisa. Álggus lei jurdda ahte Nuorttanaste galggai leat oassi dan ođđa áviissas. Šiehtadallamat gaskal Friddjagirku ja sámi áviisalávdegotti jovde dan muddui ahte ledje soahpan. Váttisvuohta bođii go Friddjagirku jahkečoahkkin mii fertii dohkkehit Nuorttanaste heaittiheami dollui easkka borgemánus 1956:s, ja stáhtadoarjja fertii geavahuvvot ovdal dan áiggi. Nu álggii sámi áviisalávdegoddi baicce šiehtadallat ovttastahttima NBR áviissain «Reindriftsbladet» ja dat šiehtadallamat ollašuvve. Ásahuvvui oasusearvi, ja ossosat fállujuvvojedje sámi ásausaide ja olbmuide. Nu lei álgu *Ságat* áviissas, ja vuosttaš nummar bođii (eanaš sámegillii) 1957 ođđajagimánu. Lea danin vejolaš ákkastallat ahte lei Nuorttanaste gaskkalduhttin mii dagai ahte *Ságat* áviisa ásaahuvvui. Nuorttanaste ilbmagođii fas, ja das lei dušše jagi boddu mii lei almmuhuvvon, liikká lei dat doarvái dasa ahte *Ságat* vuodđuduvvui.

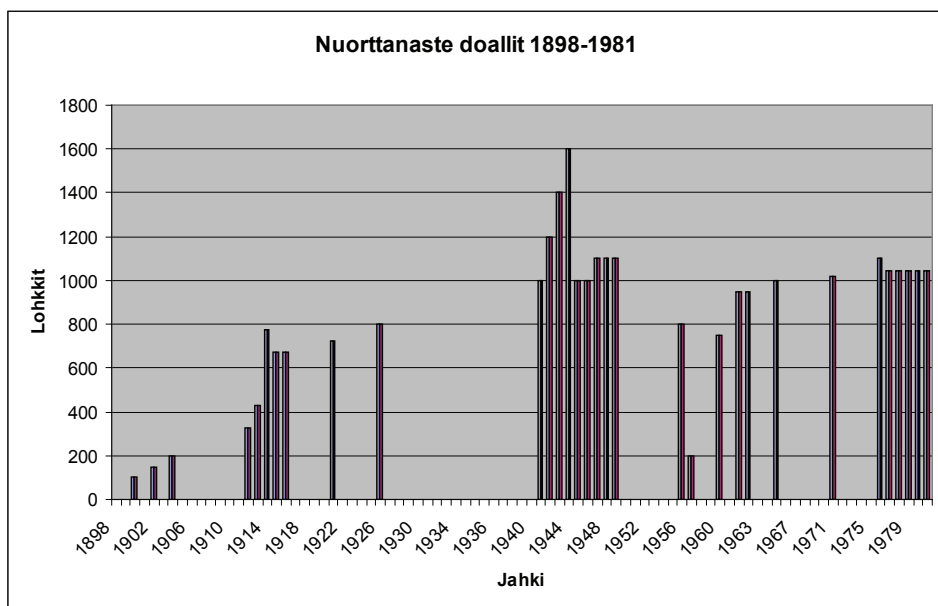
Nuorttanaste váldodoaimmaheaddji John Ole Nilsen šattai «sáitealmmái» čállinvuogi riidduid áššiin, maid mun in áiggo dan dán háve guoskkahit, earretgo namuhit ahte Nuorttanaste 1960:s hilggui Bergsland–Ruong-čállinvuogi ja máhcai fas Friis-čállinvuohkái maid ain belohakkii geavaha.

Ságat lei 1960-logu áigodags šaddan eanaš dárogielat áviisan. 1974:s oste Norgga Bargiidbellodaga olbmot eanetlogu *Ságat*-áviissa ossosiin, ja bidje eret dalá *Ságat*-áviissa váldodoaimmaheaddji Odd Mathis Hætta. *Ságat* lei guhkit áigge cuiggodan Bargiidbellodaga ja Norgga eiseválddiid. Váikko sámelihkadusa ovddasteaddjit ledje gulastan ahte dál lei plána bidjat eret Hætta váldodoaimmaheaddji virggis, de eai nagodan čohkket seamma ollu ossosiid go nubbi bealli, ja Hætta šattai guođdit virggis beavvi ala. Dát dáhpáhus digaštallojuvvui hui sakka Finnmárkku áviissain, ja olbmot čálle maid lohkkii dreivviid Nuorttanastai. Váldodoaimmaheaddji John Ole Nilsen čálii ahte lohkkii dreivvet ledje boahtán, muhto ii prenten daid, dainna ákkain ahte Nuorttanaste ii seagut dán áššái (Nuorttanaste cuoŋománu 30. b. 1974). Dát ášši čájehii ahte Nuorttanaste ii háliidan seaguhit politihkkii, ja dan čájehii maid boahte báhkka ášši mii buollái, nammalassii Álaheaju-stuimmit. Dan illá sáhtta vuohttit

2 Artihkalčálii jorgalus dárogielas sámegillii. Čálus mas ii leat dáhton lea Samisk råd i Finnmark (Finnmárkku fylkkamáne sámeráđdi) vuorkkás, muhto ferte leat 1955:s čállon go juo Nuorttanaste lei jagi ovdal heaittihuvvon dan mielde.

Nuorttanaste logadettiin. John Ole Nilsen doalahii čavga suittiid ahte politihkalaš sisdoallu ii galgga dihttot Nuorttanastes. Dušše moadde čállaga govvidit daid riidduid mat ledje sámi servvodagas dalle daid jagiid go Álaheaju-ášši lei báhkaseamos ášši ii dušše Sámis, muhto oppa Norggas. Nuorttanaste sisdoallu lei eanaš kristtalaš ja vuoinjalaš áššiid birra buot dieid jagiid. Go *Sámi Áigi* áviisa áshuvvui 1979:s, de lei Nuorttanaste vuosttamužžan sávvat dasa bures boahtima. Nuorttanaste ii háliidan dan doaimma maid Sámi Áigi galggai váldit badjelasas.

Nuorttanaste lohkkit

Govus 1: Nuorttanaste doliidlohku (Somby 2008).

Jus guorahallá mo Nuorttanaste lohkkit leat juhkkon geográfalaččat, de eai leat makkárge čoggojuvvon logut mas sáhtašii atnit ávkki. Logut maid lean čohkken leat eanaš almmuhuvvon Nuorttanastes. (Somby 2008.) Doliidlohku lei beanta unni álggus, 7 jagi maŋŋá vuodđudeami, 1906:s ledje dušše 200 doalli, ovdalgo lohku dađistaga lassánii. Álggos ledje eanemus lohkkit mearra- ja riddoguovluin, erenoamážit Porsáŋggvuonas ja Deanuvuonas, muhto ledje maid ollu lohkk-

kit Sis-Finnmárkkus. Álgogagiid ledje eanemus doallit dalá Deanu gielddas. 1915:s čállojuvvo ahte leat eanemus doallit Guovdageainnus ja Mázes, 80 doalli (Nuorttanaste suoidnemánu 30. b. 1915).

Álgo moaddelot jagi čájeha giellageavaheapmi nana gullevašvuoda riddo- ja vuotnaguovlluide. «Sámieatnama vuonat ja rittut» lei doaba mii dájvá geavahuvvui Nuorttanastes. Sámieana lei doaba mas ledje moadde mearkkašumi maid. Dábálaččat lei dat dalá Finnmarkku, muhto muhtumin lei sáhka Nuorta ja Oarje Sámieatnamis. Dalle lei Finnmarkku ja Romssa fylkkain sáhka. Dađistaga go dáruiduhttin váikkuhii riddoguvlluid giela, de oaidná maid ahte seamma guovlluin vátnot lohkkít. Nu manjit go 1951:s ledje birrasiid 70 proseantta lohkkiin riddo- ja vuotnaguovlluin. Muhto 1970-loguid rájes oaidná lohkkiid leat Sis-Finnmárkkus, omd. lohkkidreivviid bokte.

Lohkkiid geográfalaš juohkáseami dáfus oaidná dáruiduhttinminstara giella-geavaheami ektui. Riddoguvlluin gos ledje eanemus sáme-gielhállit ovddit čuohtejagi álggus, geahppána dađistaga lohkkidlohku, ja Sis-Finnmarkku šaddá dađistaga sáme-giela váldoguvllun go eará sajiin nohkagoahtá giellageavaheapmi. Dáruiduhttima sáhtta maid Nuorttanaste lohkkiid juhkáseami bokte dokumenteret ja čilget.

Jus geahččá Nuorttanaste dolliidlogu govvosa (govus 1), de oaidná stuora lassáneami lohkkiid logus nuppi máilmmisoađi áigge. Dalle ledje eanemusat 1600 lohkki bláđis, ja dakkár logut eai leamaš ovdal, eaige manjá. Sivvan lassáneapmái lei go sullii bealli Norgga áviissain heaittihuvvojedje Duiskka okkupašuvvna stivrra vuolde. Nu šattai hirbmat sáhkagoiku ja dolliidlohku lassánii dađi mielde, váikko Nuorttanaste soađiáigge lei hui unnán áigeguovdil ođasáviisan, numo eanaš Norgga áviissat. Jáhkkmis duppalastui dolliidlohku nuppi máilmmisoađi áigge, váikko eai gávdno logut mat čájehit man ollu ledje doallit ovdal soađi. Lassáneapmi maid duodašta dan maid Nuorttanaste váldodoaimmaheaddjit ieža álo navde; potenciála ii váilon sámi álbmoga gaskkas. Dolliidlohku lei unni go ii lean beroštupmi doallat bláđi. Nuorttanaste oažžugodii stáhtadoarjaga 1967 rájes. Váikko álgogagiid ii lean olus ruhta, de dat goit veahkehii ruđalaš dili dan muddui ahte dolliidlohku bisuhuvvui.

Hui miellagiddevaš bealli Nuorttanaste ektui leat olgoriikka doallit maid birra mitaluvvo muhtomin. 1850-logu rájes álge sápmelaččat maid olgoriikii fárret, guhkit dahje oanehat áigái. Eanemus dovddus lea várra Manitoba-ekspedišuvdna Alaskai 1898:s (gč. omd. Vorren 1990). Nuorttanastes sáhtta gitta 1950-loguid rádjai lohkat dearvvuodađaid maid sii geat leat olgoriikii fárren ain leat čálistan, dábálaččat

dušše diehtu ahte sii ellet dearvan. Muhtumat geat fárrejedje olgoriikii dolle Nuorttanaste, dat lei sin gaskaoapmi gulahallat ruovttuguovlluin.

1912:s namuhuvvo ahte doallit leat Amerihkás, Alaskas, Ungáras, Ruoššas, Suomas ja Ruotas. Muitaluvvo maid ahte eatnašat geat dollet bláđi Amerihkás leat johtán dohko Guovdageainnus. 1950 juovlanummaris cealká Nuorttanaste juovladearvvuodaid olgoriikka dolliide Kanadas, Alaskas, Suomas ja Ruotas. 1955:s ledje maid doallit seamma riikkain, ja vel dása lassin Japánas ja Englánddas.

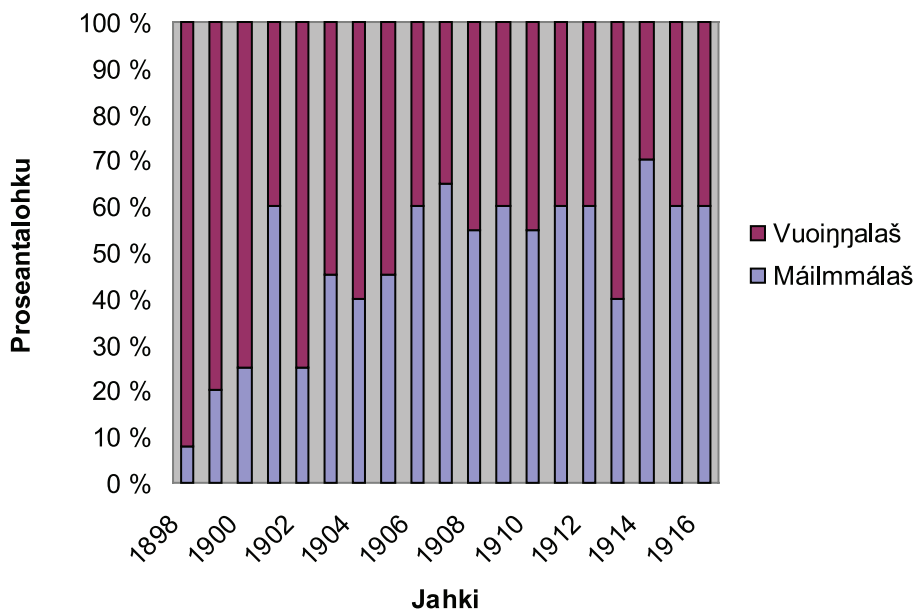
Eai leat dieđut geat dát doallit ledje, earret dieđusge ahte leat sápmelaččat geat leat fárren olgoriikii, de soitet leat maidái muhtin dutkit daid gaskkas? Ii leat mihkkege mu dutkanmateriálas mii mitalivččii maidege eará go ahte dát olgoriikka doallit leat sápmelaččat eará riikkain. Suoma ja Ruota doallit goit leat sápmelaččat, ja kristtalaččat mitaluvvo dávjá Nuorttanastes.

Eanemus čalbmáičuohcci vátna lohkkiid ektui lea 1959 jahki, goas ledje dušše 200 doalli. Nuorttanaste oaivvildii ahte lei massán nu ollu lohkkiid go čálligohte Bergsland–Ruong-čállinvuogi mielde, ja nu buollái riidu čállinvuogi birra mii bistá masá otná beaivái ge. Sámegiela ortografija ektui lea Nuorttanaste historjá hui erenoamáš. Dat fáddá ánsšása sierra artihkkala, go dan ii leat dušše oanehaččat čilget.

Kristtalaš ja ii-kristtalaš sisdoalu juogus

Vuohki gávnnahit mo Nuorttanaste sisdoallu leamaš juhkkovuvvon, lei mu bealis geahččat makkár juogus lea gaskal máilmmálaš ja kristtalaš sisdoalu. Go juohke jahkelogus lean guokte nummara guorahallan, de lean gávnnašan makkár juogus lei čállagiin mat prentejuvvojedje. Juogus gaskal vuoinjalaš ja máilmmálaš sisdoalu lea vuodđogeađgi Nuorttanaste sisdoalus. Oaidnin dihte man ollu deattu juohke váldo-
doaimmaheaddji lea bidjan guđege sisdollui, de lean mihtidan man ollu vuoinjalaš ja máilmmálaš sisdoallu Nuorttanastes lea leamaš juohke jagi.

Vuoijnalaš ja máilmmálaš sisdoallu 1898-1916

Govus 2: Vuoiñjalaš ja máilmmálaš sisdoallu 1898–1916 (Somby 2008).

Govus 2 čájeha Nuorttanaste vuoiñjalaš ja máilmmálaš sisdoalu vuosttas 18 jagi. Dán áigodagas (1898–1916) ledje guokte váldodoaimmaheaddji, Gustav F. Lund ja Ole A. Andersen. Govvosis oaidná ahte Nuorttanastes lei álgojagiid unnán máilmmálaš sisdoallu, vuosttas jahkegearddi lei dušše 8 % máilmmálaš sisdoallu, muhto dat lassánii fargga ja 1916:s lei Nuorttanastes 60 % máilmmálaš sisdoallu.

Go oppalaččat geahččá Nuorttanaste vuoiñjalaš ja máilmmálaš sisdoalu áigodagas 1898 rájes gitta 1916 rádjái, de lei dán áigodagas gaskamearalaččat 57 proseantta vuoiñjalaš sisdoallu ja 43 proseantta máilmmálaš sisdoallu (eambo dán fáttá birra gč. Somby 2008). Eanemus áigeuovdilis áigodat leat jagit vuodđudeami rájes 1898:s gitta 1916 rádjái gos juogus lea 52 proseantta kristtalaš sisdoallu ja 48 proseantta máilmmálaš sisdoallu. Oanehaččat daddjon de lei Nuorttanastes hui áigeuovdilis sisdoallu vuosttaš 30 jagi, ja dađistaga šattai eambo ja eambo kristtalaš sisdoallu ja unnit ja unnit ođđasat, digaštallamat ja áigeuovdilis sáгат.

H. O. Heika váldodoaimmaheaddjiáigodagas, geas lei váldodoaimmaheaddji-doaibma guhkimus áigodaga 1916–1948, lei gis Nuorttanastes 58 proseantta kristtalaš sisdoallu. Anders Guttormsen váldodoaimmaheaddjiáigodaga (1948–1960) lei sullii seamma proseantajuogus, 57 proseantta kristtalaš ja 43 proseantta máilmmálaš sisdoallu.

Váldodoaimmaheaddji John Ole Nilsena áigodagas (1960–1992) lei Nuorttanastes eanaš kristtalaš sisdoallu. Su váldodoaimmaheaddjiáigodagas lei 65 proseantta vuoiñjalaš sisdoallu, ja dasa lassin eai lean áigeuovdilis sáгат dat mat eai lean ođđasat. Su oainnu mielde ii heiven seaguhit kristtalašvuođa ja politihka, ja nu son ii čállán Nuorttanastes olus maidege sámpolitiikkaš áššiid birra. Eanemus čalbmáičuoheccii lea dát Álaheaju/Guovdageainnu eanu dulvadeami riidduid áigge, go illá sáhtá vuohttit dán báhkka ášši go lohka Nuorttanaste. Muhto dalle lea dehálaš muitit dan ahte maiddái eanaš oassi lohkkiin ledje boares olbmot, ja sihkkarit váikkuhii dát maid váldodoaimmaheaddji. Maiddái lei dalle áibbas eará mediaáigi ja eai várra gallis dorvvastan Nuorttanastai ođđasiid ja áigeuovdilis ságaid dihte. Áigečála mii dušše almmuhuvvui juohke nuppi vahku ii sáhtán mänge láhkai gilvalit ođđáigásaš ođasmediain.

Loahpalaš mearkkašumit

Dán artiikkalis lean geahččalan oanehaččat čállit Nuorttanaste servvodatdoaimma birra. Mu guorahallan čájeha ahte Nuorttanaste doaibma sámi servvodagas leamaš sakka viidit go dušše buktit vuoiñjalaš ságaid lohkkiide. Nuorttanastes leamaš servvodatdoaimma sihke kultuvrra, politihka ja giela ektui.

Manjá go gergen masterbarggu čállimis, de lean deaivan eallilan olbmuid geain leat liegga muittut Nuorttanaste birra. Moattis muittašit ahte sii leat oahppan lohkat Nuorttanaste bokte. Dat lea dakkár doaibma mii eahpitkeahhtá leamaš dehálaš dan guhkes dáruiduhttináigodagas gos lei viehka unnán čálalaš fáladat sápmelaččaide iežaset gillii. Lea ollu álkit oahppat lohkat ja čállit go ádde giela mas lea sáhka.

Sámi media ja historjjá dutkamis sáhtá lohkat máidnosiid eanas beare Sagai Muittalægje dehálašvuođa birra, váikko dat almmuhuvvui dušše gávccii jagi mannan čuohtejagi, dan ektui go Nuorttanaste almmuhuvvui juohke áidna jagi, guktii mánus ja lei áidna sámeviel bláđđi eanas áigodagaid mannan čuohtejagis.

Im sate mendo ollo sajettuttet min aidno samegiel suodnjara. Mist læ dat samebladde «Nuorttanaste», dego okta čalbme; jos vela damge massa, de lea sævdnjadasas ja hæjos dilest. (Nuorttanaste geassemánu 30. b. 1919, Kolvik sámesearvi ovdalmoš Klemet Pedersen.)

Dat sápmelaš guhte elii ovdamearkka dihte 1939:s, ii lean lohkan Sagai Muittalægje 27 jahkái (jus oppage lei oaidnán dan), ja ain lei 17 jagi dassái go Ságat ávii-sa vuodđuduvvui. Sin áiggis lei Nuorttanaste iežas váilevašvuodain, áidna fálladat. Manjá go NRK samegiel radiosáddagat álge 1946:s, de lei goit nubbi media mii maid buvtii ságaid olbmuide samegillii.

Áiggun dás vel loahpas evttohit ahte livččii vejolaš maiddá eará fágain go dušše historjjá fágas ávkkástallat Nuorttanaste gáldoriggogadagain sámi servvodaga ja gie-la ektui. Samegielas sáhtašii ovdamearkka dihte dutkat giellahistorjjá, giellageava-heami, čállingiela rievdadeami ja geavaheami. Oskkoldatdiehtagis sáhtašii geahččat kristtalašvuoda mearkkašumi sámiide. Servvodatdiehttit maid sáhttet geavahit Nuorttanaste gáldun servvodaga guottuid ja oainnuid ektui, jus leaš beroštupmi historjjálaččat geahččat áššiid.

Nuorttanaste deháleamos doaibmá sámi servvodaga ektui leamaš čállingiela doalaheaddjin. Ja leige čállingiella mii bullehii ášši mainna dat lea eanemus dovddus, namalasi čállinvuogi riidu, váikko dán artihkkalis in leat dan guoskkehan, de doaiv-vun nuppi artihkkala čállit dan birra.

Nuorttanaste ii leat otná servvodagas seamma dehálaš go leamaš ovddit áiggiid, muhto dan mearkkašupmi olbmuide dahká ahte Nuorttanaste mu mielas ánsšáša nannosat saji sámi historjjás go mii dán rádjai lea addon dasa.

Govven: John Ole Nilsen
Vuorká: Várjjat Sámi Musea³

Gáldut

Dutkanmateriála

Nuorttanaste 1898–2009, mikrofilmmas já bábirhámis.

John Ole Nilsen vuorká, Várjjat Sámi Musea, Unjárga.

Evangelalaš Lutheralaš Fridđjagirku (*Den Evangelisk Lutherske Frikirke*) vuorká gitta 1950 rádjái, Riksarkivet, Oslo.

Evangelalaš Lutheralaš Fridđjagirku vuorká 1950 rájes, Evangelalaš Lutheralaš Fridđjagirku váldokantuvra, Oslo.

³ Sámi dieđalaš áigečállaga doaimmahusgoddi bivdá lohkkiid váldit doaimmahusgoddái oktavuoda, jus muhtin dovdá dán govvejuvvon nisssonolbmo.

Girjálašvuohta

- BASTIANSEN, HENRIK G. – DAHL, HANS FREDRIK 2003: *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universtetsforlaget.
- BERGSLAND, KNUT 1952: Hvordan den nyeste samiske rettskrivingen ble til. – Asbjørn Nesheim (doaim.), *Sameliv, Sæmi-ællin* s. 14–28. Samisk selskaps årbok 1950–52. Oslo: Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd.
- BORGEN, PEDER 1997: *Samenes første landsmøte*. Trondheim: Tapir.
- DAHL, HANS FREDRIK 2004: *Historisk metode i mediefaget*. Oslo: Damm.
- EIDHEIM, HARALD 2000: Ein nasjon veks fram: Sápmi. – Harald Eidheim – Dikka Storm (doaim.), *En nasjon blir til* s. 3–8. Ottar nr. 232. Tromsø: Tromsø Museum.
- ERIKSEN, KNUT EINAR – NIEMI, EINAR 1982: *Den finske fare*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ERIKSEN, LEIF 1975: *Isak Saba. Stortingsmannen*. Hovedoppgave i historie. Oslo: Universitetet i Oslo.
- GUTTORMSEN, ANDERS 1948: *I lys av Østenstjernen*. Oslo: Norsk Luthers Forlag A/S.
- 2000: ČSV – ja mii daina oaivilduvvu. – Harald Eidheim – Dikka Storm (doaim.), *En nasjon blir til* s. 24–26. Ottar nr. 232. Tromsø: Tromsø Museum.
- HÆTTA, ODD MATHIS 2003: *Dá lea Sámi Radio. NRK sámegiell sáddagat 1946–1980 / NRKs samiske sendinger 1946–1980*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- IJÄS, ARNE JOHANSEN 2005: Nuorttanaste – kristelig månedsblad og samisk nyhetssavis. – 1905 – *Nu gjælder det at holde kjæft* s. 83–97. Pressehistoriske skrifter nr. 5. Oslo: Norsk pressehistorisk forening.
- LUND, GUNNAR 1994: *Kjelkepresten Gustav F. Lund – Mannen som startet verdens eldste samiske blad Nuorttanaste*. Oslo: Traktatforlaget.
- MAGGA, OLE HENRIK 1994: Hvordan den nyeste nordsamiske rettskrivingen ble til. – *Festskrift til Ørnulv Vorren* s. 269–282. Tromsø Museums skrifter nr. 25. Tromsø: Tromsø Museum.
- 2000: Samebevegelsen og det samiske språket. – Harald Eidheim – Dikka Storm (doaim.), *En nasjon blir til* s. 39–48. Ottar nr. 232. Tromsø: Tromsø Museum.
- NOU 1996:12. *Medieombud*. – <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/NOU-er/1996/NOU-1996-12/4/1.html?id=340783> (20.9.2010).
- Nuorttanaste*. 2010. – www.nuorttanaste.no (20.9.2010).
- NÆRØ, JONATHAN (doaim.) 1967: *Finnmarksmisjonen 75 år*. Ålesund: Frikirkens Finnmarksmisjon.

- OTTOSEN, RUNE – RØSSLAND, LARS ARVE – ØSTBYE, HELGE 2002: *Norsk pressehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SOLBAKK, JOHN TRYGVE 2000: Massemedier – samiske medier og samisk i mediene. – Tuomas Magga – Endre Mørch (doaim.), *Samiska i ett nytt årtusende* s. 53–68. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- SOLBAKK, JOHN TRYGVE – SOLBAKK, AAGE (doaim.) 1999: *Dasgo eallin gáibida min soahtái, ja mii boahitit – mii boahitit dallán! 1919–1999 Norgga beale sámiiid vuosttaš riikkasearvvi 80-jagi ávvun*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SOMBY, KATRI 2008: «Harvet mii sattep njivkadet min blæðest ædnegiela bæloštusa harrai». *Nuorttanaste 1898–1981: Kristent misjonsblad eller samisk samfunnsaktør?* Hovedfagsoppgave i historie. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- 2009: Sámi media and the development of the Sámi society. – Vendula Hingarová – Alexandra Hubáčková – Michal Kovař (doaim.), *Sámové, jazyk, literatura a společnost* s. 315–333. Praha: Pavel Mervart.
- VARSÍ, MAGNE OVE 1983: *Samisk yrings- og pressefrihet under den norske støvel*. Hovedoppgave i journalistikk. Oslo: Norsk journalisthøgskole.
- VORREN, ØRNULF 1990: *Samer, rein og gull i Alaska*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Nuorttanaste: Christian magazine or a builder of Sami society?

This article is about the Sami magazine Nuorttanaste (English: the eastern star), established in 1898 in Finnmark, Norway. The year 2010 will mark its 112th edition, making the magazine the oldest still-published magazine in Sami history. The magazine has been published twice a month throughout most of its history, including during Second World War. Nuorttanaste was founded by the Norwegian Lutheran Evangelic Free Church in 1898, its main purpose being to spread the Lutheran Christian message to the indigenous Sami people living in Norway in their native tongue. It soon began to also publish letters from readers, in addition to publishing regular news and other non-religious content. Its editors were mostly Sami themselves, who had to choose between pleasing their Norwegian Christian owners who wanted mainly religious content in the magazine, and the Sami public that demanded news and current affairs as well.

For most of the 20th century it was the only publication in the Northern Sami language, and it has thus been extremely important for the literacy of the Sami people, especially to people who did not understand Norwegian. One of the conclusions of this article is that Nuorttanaste was vital for the development of understanding of the written Sami language. Children learned to write and read with it, and its function as bringer of information was extremely important. It was highly popular, and especially significant for the maintaining of the Sami language and culture in Norway in the first half of the 20th century.

KATRI SOMBY

katri.somby@samiskhs.no

Sámi University College